

Centrum Badania Opinii Społecznej

ul. ŻURAWIA 4 skr. pt. 24

00-955 WARSZAWA 15

SEKRETARIAT: 28-37-04; 29-35-69

ZESPÓŁ REALIZACJI BADAŃ: 40-56-41

Telefon dyżurny: 21-34-34

Telex: 816-436

BD/262/39/88

OPINIA SPOŁECZNA
O PRZYCZYNACH I CHARAKTERZE SIERPNIOWYCH STRAJKÓW

Wrzesień 1988 r.

Podczas trwania sierpniowych strajków na Śląsku i Wybrzeżu CBOS przeprowadził sondaż opinii na ten temat¹. Opis jego wyników zawiera wcześniejsze opracowanie pt. "Opinie i reakcje na sierpniowe strajki". Sygnalizowaliśmy tam, że ostatnie strajki zostały odebrane jako protest o charakterze ekonomicznym. Obecnie przedstawiamy wyniki klasyfikacji odpowiedzi respondentów na pytanie otwarte oraz analiz statystycznych. Wykazują one, że w ekonomii również upatruje się podłoża sierpniowych strajków. Ogólne sformułowanie pytania: "Dlaczego Pana(i) zdaniem doszło do ostatnich strajków?" spowodowało, że w spontanicznie formułowanych wypowiedziach badani zwracali uwagę na dwie sprawy. Po pierwsze wskazywali na przyczyny strajków (tab. 1), po drugie określali, kogo lub co obwiniają za doprowadzenie do strajków².

Tabela 1

w procentach	
Przyczyny strajków	Wskazania ^{a)}
1	2
1. Warunki życia społeczeństwa	57,8
Zbyt szybko rosnące ceny	22,6
Niskie płace, zarobki	22,0
Ubożenie społeczeństwa	19,4
Złe zaopatrzenie, brak podstawowych towarów na rynku	13,5
Trudności życia codziennego	1,1
Brak perspektyw przed młodym pokoleniem	0,7
Niewłaściwa polityka socjalna	0,5
2. Władza, polityka władz	17,5
Niezadowolenie z polityki władz, nieudolność rządu	9,7
Nierealizowanie obietnic przez władzę	3,4
Brak zaufania do rządu, władz	2,0
Niereagowanie władzy na symptomy niezadowolenia społecznego	1,5
Strajki jako jedyna metoda wywierania presji na władze	1,6
3. Sytuacja gospodarcza kraju	17,0
Zła, katastrofalna sytuacja gospodarcza kraju	11,4
Brak efektów realizacji reformy gospodarczej	5,3
Marnotrawstwo, bałagan w gospodarce	1,2

¹ Badanie zrealizowano w dniach 27-28 sierpnia br. na 1477-osobowej reprezentatywnej próbie udziałowej dorosłej ludności Polski.

² Rozkład opinii badanych według cech społeczno-demograficznych zamieszczono w aneksie.

1	2
4. System polityczny, ustrój	5,4
Brak pluralizmu związkowego, dążenie do legalizacji "Solidarności"	2,0
Brak podmiotowości politycznej społeczeństwa	1,7
Niesprawiedliwość, rozwarstwienie społeczeństwa	1,3
Brak demokracji, swobód	0,5
5. Sytuacja w zakładach pracy	4,9
Zła sytuacja w zakładach, niewłaściwa organizacja pracy, nieporozumienia z kierownictwem	3,0
Zły system wynagradzania	1,2
Złe warunki pracy, przestarzałe zakłady	0,7
6. Niewłaściwa postawa społeczeństwa	4,7
Nieuzasadnione żądania płacowe	1,9
Niechęć do pracy, brak dyscypliny pracy	1,8
Niezrozumienie obecnej sytuacji kraju, nieświadomość społeczeństwa	1,4
Strajki przynoszą tylko straty	0,7
7. Działalność opozycji	4,0
Wykorzystanie niezadowolenia ludzi pracy przez działaczy opozycji, "Solidarności"	3,3
Sianie zamętu, niepokoju w kraju	0,5
8. Niezadowolenie, rozgoryczenie społeczeństwa	8,9
a) Procenty nie sumują się do 100, ponieważ badani mogli wymieniać wiele różnych przyczyn.	

W świadomości większości badanych strajki to najczęściej efekt niezadowolającej sytuacji materialnej społeczeństwa. Akcentuje się tu głównie zbyt szybko rosące ceny, niskie płace nie nadążające za wzrostem cen, podkreśla się fakt postępującej pauperyzacji społeczeństwa, rozregulowany rynek, który nie pozwala na zakup podstawowych artykułów. *"Jest źle w kraju, ludzie ciężko pracują, a nie ma co i nie ma za co kupić"; "No bo już przechodzi ludzkie pojęcie, jak wykorzystuje się ludzi. Pracują jak woły, a zarobi się tyle, że ledwo mogą przeżyć do pierwszego. To i strajkują"; "Ponownie doszło do strajków, ponieważ czas leci, a sytuacja bytowa jest coraz gorsza. Dalej brak towarów w sklepach, dalej kartki bez pokrycia na mięso, dalej pusty portfel"* - to typowe wypowiedzi.

Jedynie 1/5 badanych podłoże strajków sytuowała w polityce, głównie w polityce władz, działalności rządu. Krytykowano też, choć rzadziej, system polityczny, a zwłaszcza te jego rozwiązania, które ograniczają podmiotowość polityczną społeczeństwa. *"Nikt nie słucha prostych ludzi, jak mówią, że jest źle. Władza kłamie, podwyżki są, codzienne życie jest na skraju nędzy. Górnicy i w stoczniach są mocni, z nimi się liczą, więc dlatego oni zastrajkowali"; "Na skutek wadliwego, niekonsekwentnego funkcjonowania rządu. Inaczej się mówi, a inaczej działa"; "Brak porozumienia od 8 lat społeczeństwa z rządem"; "Strajk to jedyna możliwość zwrócenia uwagi rządu na krzywdę ludzi pracy"; "Chcemy żyć godnie, jak naród cywilizowany, być podmiotem w tym kraju, mieć wpływ na bieg spraw"; "Ludzie mieli dość kłamstw i obłudy władz"; "Dlatego że rząd działa opieszale, rozwija tylko biurokrację"; "Chodzi o przywrócenie działalności <<Solidarności>>".*

Przyczyn ostatnich strajków upatruje się również w trudnej sytuacji gospodarczej kraju - w niezadowolających symptomach wychodzenia z kryzysu bądź braku jakichkolwiek tego oznak i braku efektów reformy gospodarczej. *"Z powodu złej sytuacji ekonomicznej i inflacji, braku efektów wprowadzanej od paru lat reformy"; "Robotnicy stracili nadzieję, że reforma poprawi ich życie"; "Musiało do nich dojść, ponieważ od dłuższego czasu sytuacja w kraju zamiast się poprawiać staje się coraz gorsza. Władza dużo mówi o potrzebie reform, ale one sprowadzają się tylko do zmian cen i coraz większej inflacji".*

Sporadycznie badani postrzegają strajki jako sprzeciw robotników wobec sytuacji wewnętrznej w zakładach pracy, jako wynik konfliktów z kierownictwem przedsiębiorstw. Wprawdzie

jedną z przyczyn najczęściej pojawiających się w wypowiedziach są "płace, zarobki", ale występują one w kontekście niezadowolenia z poziomu życia, położenia materialnego w skali całej gospodarki: *"Strajkują przede wszystkim górnicy, ponieważ ich praca bez wolnych sobót jest za mało opłacana"; "Z powodu niezadowolenia w zakładach pracy, słabe zaopatrzenie w materiały i sprzęty"; "Niezadowolenie z polityki kierownictwa zakładów"; "Ludzie się wkurzyli na tych kopalniach, bo nawet porządnej łopaty ani śruby znaleźć, tyle wypadków na tych kopalniach, to nie ma się czemu dziwić"; "Nieporozumienia między dyrekcją a pracownikami"*.

Dla nielicznych grup badanych strajki są efektem bądź to niewłaściwych postaw i zachowań społeczeństwa, bądź też działalności opozycji. Pierwsza z tych grup postrzega strajkujących jako niechętnych do pracy, łamiących dyscyplinę pracy, mających zbyt wygórowane roszczenia płacowe, a samo społeczeństwo charakteryzuje jako nieświadome, nie rozumiejące obecnej sytuacji kraju: *"Ze względu na ludzką głupotę i próżniactwo"; "Bo ludziom się pracować nie chce, szczególnie ci młodzi"; "Z głupoty ludzkiej i nieświadomości sytuacji kraju, a poza tym uważam, że jest to ingerencja sił finansujących na Zachodzie"; "Ludziom się w głowach przewraca. Sami już nie wiedzą, czego mogą chcieć. Teraz to już pewnie chcą, żeby im płacić w dolarach. I żeby jeszcze przysyłano im prosto z Zachodu"*. Druga zaś postrzega strajki jako wynik działalności opozycji, wykorzystanie przez działaczy "Solidarności" niezadowolenia robotników do realizacji swoich politycznych celów: *"Do zakładów przedostały się osoby z opozycji i wykorzystywały robotników do własnych interesów politycznych"; "Uważam, że robotnicy zostali zbuntowani przez osoby, którym bardzo zależało na tym, aby się niepokój w kraju, nieprzypadkowo więc zaistniało to w sierpniu"*.

Wypowiadając się na temat przyczyn ostatnich strajków, większość respondentów widziała je w obecnej niezadowolającej sytuacji w opisywanych przez nich dziedzinach, głównie bytowej i gospodarczej (65%). Rządziej zaś obwiniano grupy czy instytucje. Mówiono tu o rządzie bądź władzy, które przez swoje zaniedbania lub swą nieudolność spowodowały, że społeczeństwo sięgnęło do strajków jako formy wyrażenia swego niezadowolenia (19% ogółu badanych). Rządziej pojawiały się wypowiedzi obwiniające za strajki samych strajkujących, społeczeństwo (4%) i działaczy opozycji, "Solidarności" (3,9%). Wręcz znikome odsetki ba-

danych jako winnych wskazywały dyrekcję, kierownictwo przedsiębiorstw (0,9%), związki zawodowe (0,5%).

Sposób widzenia strajków, ich podłoża ma swój wyraźny wpływ na stosunek badanych do tych wydarzeń i ich reakcje. Postrzegający je jako protest o charakterze politycznym częściej są im niechętni, własne otoczenie określają jako wrogie wobec nich, a sam strajk są skłonni traktować jako nielegalny. Przeciwnie tendencje jeszcze bardziej wyraźnie występują w grupie charakteryzujących strajki jako protest ekonomiczny (tab.2).

Tabela 2

w procentach

Wypowiedzi badanych na temat strajków	Respondenci		
	przypisujący strajkom charakter		nie mający zdania
	polityczny	ekonomiczny	
Stosunek otoczenia			
- popiera strajki	34,4	57,3	35,0
- potępia strajki	51,2	20,4	31,0
Stosunek własny:			
- zrozumienie	47,1	74,6	54,5
- oburzenie	45,2	17,8	26,7
- poparcie	29,3	55,5	31,7
- brak poparcia	64,9	34,8	48,6
Żądania strajkujących			
- słuszne	33,5	63,6	34,5
- niesłuszne	36,8	9,0	11,5
Strajki były:			
- legalne	28,2	45,1	28,8
- nielegalne	49,3	24,2	18,3

Reakcje badanych na ostatnie strajki zależały też od tego, kogo czynili oni winnymi tych wydarzeń (tab.3).

Tabela 3

w procentach

Wypowiedzi badanych na temat strajków	Respondenci obwiniający za strajki		
	władzę	opozycję	społeczeństwo
Stosunek otoczenia:			
- popiera strajki	41,7	15,4	18,5
- potępia strajki	20,0	73,1	53,7
Stosunek własny:			
- zrozumienie	77,9	15,4	16,7
- oburzenie	14,3	73,1	72,2
- poparcie	59,3	11,5	11,3
- brak poparcia	29,6	84,6	81,1
Żądania strajkujących:			
- słuszne	66,8	7,7	14,8
- niesłuszne	10,4	57,7	57,4
Strajki były:			
- legalne	20,7	68,6	53,7
- nielegalne	49,6	5,9	13,0

Reakcje pozytywne - zrozumienie, poparcie, uznanie postulatów za słuszne, a strajków za legalne - częściej występowały wśród czyniących sprawcą władzę, natomiast dystans wobec strajków, a nawet ich potępienie - wśród obarczających winą opozycję i strajkujących. Przy czym, co istotne, władzę częściej obwiniała grupa respondentów postrzegających strajki jako sprzeciw ekonomiczny.

W czasie trwania strajków najważniejszą sprawą dla Polski i Polaków w ocenie większości badanych było przywrócenie spokoju społecznego (tab. 4). Mimo ogromnego niezadowolenia z przedłużania się kryzysu gospodarczego i braku poprawy sytuacji materialnej obie te kwestie zeszły wtedy na drugie i trzecie miejsce, na pierwszym zaś miejscu, co jest bardzo symptomatyczne, pojawiał się spokój społeczny. Strajki wywołały stosunkowo silne

Tabela 4

Problemy ważne dla Polaków i Polaków	IV '87		VII '87		XI '87		II '88		III '88		V '88		VI '88		VIII '88	
	a	b	a	b	a	b	a	b	a	b	a	b	a	b	a	b
Przewyciężenie kryzysu, wyjście z kryzysu, stabilizacja gospodarcza	30,5	I	31,2	I	29,7	I	34,1	I	35,3	I	30,4	I	36,6	I	20,3	II
Spokój w kraju, stabilizacja polityczna, porozumienie narodowe	14,5	IV	18,2	II	7,9	VIII	12,2	V	15,8	IV	22,3	II	13,2	V	32,8	I
Zaopatrzenie rynku, więcej towarów, poprawa funkcjonowania rynku, reglamentacja	6,6	VIII	10,4	VI	15,7	IV	11,3	VI	12,3	VI	13,4	V	16,0	IV	18,3	III
Polepszenie warunków życia, poprawa bytu ludzi pracy, standard życia, niskie renty i emerytury	16,6	III	15,5	III	20,1	II	22,1	III	21,9	II	15,4	IV	22,4	II	15,2	V
Stabilizacja cen, zahamowanie wzrostu inflacji, podniesienie wartości złotówki	17,0	II	12,2	V	15,7	IV	27,6	II	17,6	III	19,8	III	20,0	III	18,2	IV
Dyscyplina pracy, stosunek ludzi do pracy	5,8	IX	5,0	IX	3,8	IX	3,5	IX	4,7	IX	7,7	VIII	5,5	VIII	8,5	VIII
Splata zadłużeń	9,5	V	13,6	IV	9,2	VII	9,5	VII	14,7	V	11,1	VI	10,2	VI	4,8	X
Zmiana sposobu zarządzania gospodarką, likwidacja marnotrawstwa, lepsza organizacja pracy, wykorzystanie rezerw	7,7	VII	8,8	VIII	9,4	VI	5,0	VIII	7,8	VIII	4,4	IX	4,9	IX	4,5	XI
Stosunki, relacja władza-społeczeństwo, zaufanie społeczeństwa do władzy	1,4	XI	1,3	XI	2,1	X	0,9	XI	1,0	XI	1,9	X	1,6	X	4,8	X
Rozwój kontaktów międzynarodowych, sytuacja Polski na arenie międzynarodowej	1,8	X	1,6	X	2,1	X	1,9	X	2,5	X	2,2	XI	1,4	XI	1,5	XII
Konsekwentne wdrażanie reformy gospodarczej, przestrzeganie zasad reformy	9,1	VI	10,0	VII	17,8	III	15,4	IV	11,5	VII	8,5	VII	6,5	VII	6,0	IX

a - odsetek wskazań b - ranga problemu

poczucie zagrożenia, obawy przed wybuchem otwartego konfliktu społecznego, dystansowania się w stosunku do strajku jako sposobu dochodzenia przez społeczeństwo swoich racji. Występuje jednak i rośnie z każdą nową falą strajków zrozumienie dla determinacji społeczeństwa, przekonanie, że ludziom nie pozostaje nic innego jak tylko strajkować. Zwolennicy strajków definiują je jako protest ekonomiczny, przeciwnicy - jako działania polityczne. Akceptuje się strajk jako sprzeciw wobec polityki władz, dezaprobuje zaś jako działania opozycji zagrażające spokojowi społecznemu. Oczekuje się przy tym, że władza przy rozwiązywaniu akcji strajkowej zachowa umiar, znajdzie kompromisowy, pokojowy sposób zahamowania fali strajków, przywróci spokój społeczny. Ze znacznie większą aprobatą badani odnoszą się do strajków, jeśli uznają je za działania mające na celu poprawę sytuacji materialnej i gospodarczej kraju. Nieufność i rezerwę budzą protesty postrzegane jako polityczne.

Trudno zatem oprzeć się wrażeniu, że strajki i poparcie dla nich to bezpośredni skutek upartego reformowania gospodarki drogą arbitralnych decyzji cenowo-dochodowych wywołujących powszechne poczucie degradacji materialnej społeczeństwa.

ANEKS

Zróżnicowanie opinii badanych przez podstawowe cechy społeczno-demograficzne

Tabela 1

w procentach

Cechy respondentów	Respondenci przypisujący winę za doprowadzenie do strajków					
	władzy	dyrekcji	opozycji	społeczności	ustrojowi	związkom zawodowym
<u>Wiek</u>						
Do 25	16,4	0,5	1,8	1,4	1,4	0,0
26-35	16,2	0,8	4,1	2,3	1,3	1,0
36-45	23,2	0,8	2,7	2,7	0,8	0,0
46-60	24,5	1,2	4,8	2,4	0,3	0,0
Powyżej 60 lat	14,2	0,7	3,3	9,8	1,1	0,0
<u>Miejsce zamieszkania</u>						
Wieś	16,2	1,4	2,8	4,5	0,5	0,5
Miasto:						
do 20	14,5	0,6	3,5	1,2	1,7	0,0
21-100	18,0	0,4	5,6	3,4	0,0	0,7
101-500	22,6	0,4	2,4	4,4	0,8	0,0
powyżej 500 tys. mieszkańców	27,2	0,5	4,4	2,9	2,9	0,0
Województwa:						
- w których miały miejsce strajki						
- katowickie	13,8	0,0	0,0	7,5	0,6	0,0
- gdańskie	19,6	1,8	0,0	3,6	0,0	6,0
- szczecińskie	30,6	0,0	2,8	5,6	2,8	0,0
- tarnobrzeskie	4,3	4,3	0,0	0,0	0,0	0,0
- w których nie było strajków						
	19,6	0,8	4,2	3,2	1,0	0,3
<u>Wykształcenie</u>						
Podstawowe	12,6	0,9	2,3	6,4	0,9	0,0
Zasadnicze zawodowe	20,1	1,3	1,9	1,9	0,6	0,3
Średnie	19,6	0,4	5,6	2,2	0,8	0,6
Wyższe	38,8	0,7	4,3	2,2	2,2	0,0
<u>Przynależność do grupy społeczno-zawodowej</u>						
Inteligencja	45,1	0,0	5,9	0,0	3,9	0,0
Technicy i pracownicy umysłowi	19,9	0,9	6,2	2,2	0,9	0,4
Pracownicy handlu i usług	18,4	0,7	2,1	3,5	0,7	0,0
Robotnicy wykwalifikowani	23,3	1,6	1,1	1,6	1,2	0,4
Robotnicy niewykwalifikowani	11,7	0,0	1,1	4,3	0,0	0,0
Rolnicy	13,4	1,7	1,7	4,5	1,1	0,6
Emeryci	17,4	0,0	3,7	6,7	0,7	0,0
Uczniowie i studenci	14,0	0,0	2,3	0,0	2,3	0,0
Kobiety niepracujące	12,1	0,0	6,1	6,1	0,0	1,5
<u>Przynależność do PZPR</u>						
Należący	32,6	0,0	5,2	3,1	0,0	1,2
Nie należący	17,2	0,9	3,3	3,8	1,1	0,2
<u>Przynależność do b. "Solidarności"</u>						
Należący	24,0	0,3	2,8	1,7	0,6	0,0
Nie należący	17,4	1,0	3,8	4,3	1,1	0,4

Tabela 2

w procentach

Cechy respondentów	Respondenci uznający za przyczynę strajków						
	sytuację gospodarczą	warunki życia	sytuację w zakładzie pracy	władzę	ustrój	społeczeństwo	opozycje
<u>Wiek</u>							
Do 25	16,4	64,1	7,3	14,5	8,2	0,9	2,7
26-35	22,3	58,2	3,6	15,9	4,4	4,4	4,4
36-45	20,5	58,7	5,8	19,3	6,9	2,7	3,5
46-60	13,9	59,7	5,7	21,5	3,6	3,0	4,2
Powyżej 60 lat	10,5	49,8	2,9	15,6	5,5	12,4	4,7
<u>Miejsce zamieszkania</u>							
Wieś	13,8	59,9	5,2	15,0	4,8	5,5	3,6
Miasto:							
do 20	22,7	64,5	4,7	16,3	2,3	1,7	4,1
21-100	15,0	58,6	6,0	14,7	5,3	4,5	6,4
101-500	18,5	58,5	4,0	19,4	8,9	5,2	2,0
powyżej 500 tys. mieszkańców	22,3	44,7	3,4	27,2	5,9	4,9	4,4
Województwa:							
- w których miały miejsce strajki							
- katowickie	12,5	51,3	8,1	10,6	9,4	8,1	2,5
- gdanskie	17,9	50,0	3,6	16,1	3,6	3,6	0,0
- szczecińskie	30,6	61,1	2,8	22,2	5,6	5,6	2,8
- tarnobrzeskie	13,0	73,9	4,3	8,7	0,0	8,7	4,3
- w których nie było strajków							
	17,2	58,7	4,6	18,6	5,1	4,2	4,4
<u>Wykształcenie</u>							
Podstawowe	8,3	62,5	4,2	13,0	6,0	7,9	3,0
Zasadnicze zawodowe	17,2	57,6	7,8	19,4	3,2	2,6	2,9
Średnie	20,4	56,9	3,8	18,8	5,2	3,0	5,6
Wyższe	38,1	44,6	4,3	26,6	8,6	3,6	4,3
<u>Przynależność do grupy społeczno-zawodowej</u>							
Inteligencja	47,1	23,5	5,9	35,3	13,7	0,0	9,8
Technicy i pracownicy umysłowi	25,2	58,4	5,3	15,5	5,8	2,7	4,9
Pracownicy handlu i usług	14,2	69,5	3,5	18,4	6,4	3,5	2,1
Robotnicy wykwalifikowani	16,0	61,5	6,2	21,0	4,3	2,7	1,6
Robotnicy niewykwalifikowani	13,8	67,0	4,3	12,8	5,3	3,2	1,1
Rolnicy	14,5	60,9	3,4	13,4	5,0	6,7	2,8
Emeryci	10,7	52,8	4,0	18,4	5,0	8,4	5,0
Uczniowie i studenci	20,9	55,8	7,0	20,9	4,7	0,0	4,7
Kobiety niepracujące	9,1	59,1	6,1	6,1	4,5	10,6	7,6
<u>Przynależność do PZPR</u>							
- należący	27,3	54,7	3,5	26,7	4,7	2,9	7,0
- nie należący	15,6	58,2	5,1	16,3	5,5	5,0	3,6
<u>Przynależność do b."Solidarności"</u>							
- należący	21,4	57,9	3,1	21,7	5,8	1,9	2,2
- nie należący	15,6	57,8	5,5	16,2	5,3	5,6	4,6